

Funksjonshemmedes diskrimineringsvern og likestillingssituasjon

Innspill fra siviltt samfunn

Forsiden av rapporten viser en folkemengde som krysser fotgjengerovergang i en by, med bygninger i bakgrunnen.
Bilde: MostPhotos

Innholdsfortegnelse

1	Innledning	side 5
2	Oppsummering	side 6
3	Holdningsmessig og strukturell diskriminering	side 8
4	Likestillings- og diskrimineringsloven	side 9
4.1	Om tilgjengelighet	side 9
4.1.1	§ 17 Universell utforming (UU)	side 9
4.1.2	Rundskriv av 2010	side 9
4.1.3	Systematisk oppgradering av bygg og uteområder	side 10
4.1.4	IKT § 18 Særlig om universell utforming av IKT	side 10
4.1.5	Retten til informasjon, varer og tjenester	side 11
4.1.6	Individuell tilrettelegging	side 11
4.2	Kommentarer til øvrige bestemmelser i likestillings- og diskrimineringsloven	side 13
4.2.1	§ 1 Formålsparagrafen	side 13
4.2.2	§ 3 Geografisk virkeområde	side 14
4.2.3	Harmonisering av loven	side 14
4.3	Sivilt samfunns forslag til styrking av diskriminering- og tilgjengelighetsloven	side 15
5	Erfaringer med loven og håndhevingen av den	side 16
5.1	Hvorfor så få klager	side 17
5.2	Sivilt samfunn anbefalinger for bedre lovhandheving	side 17
6	Norsk lovverk og praksis i lys av CRPD	side 18
6.1	Sivilt samfunns anbefalinger om lovendringer og andre tiltak for å oppfylle menneskerettighetene	side 18

1 Innledning

Diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (dtl) trådte i kraft 1.1. 2009. I 2018 ble loven slått sammen med det øvrige diskrimineringsvernet i en felles lov, likestillings- og diskrimineringsloven (ldl).

Våren 2020 inviterte Likestillings- og diskrimineringsombudet (ombudet) sivilt samfunn til å sende inn sine erfaringer og synspunkter på funksjonshemmedes diskrimineringsvern og likestillingssituasjon. Bakgrunnen var at funksjonshemmede nå hadde hatt 12 år med diskrimineringsvern. Vi mottok ca. 30 svar som representerte et bredt spekter av hovedsakelig funksjonshemmedes egne organisasjoner; paraplyen FFO og deres organisasjoner, SAFOs organisasjoner; Norges Handikapforbund, Norsk forbund for utviklingshemmede, kommunale råd, diagnoseforeninger og mer samfunnsorienterte organisasjoner som Uloba og stiftelsen Stopp diskrimineringen. Det har også vært samtaler og møter med organisasjonene. I denne rapporten sammenfatter vi de innspillene vi har mottatt. Arbeidet med rapporten har blitt forsinket. Vi mener likevel at innspillene er representative for dagens rettsstilling og situasjon.

Innspillene varierer i omfang og detaljnivå, men gjenspeiler den åpne invitasjonen og omfatter blant annet lovens ordlyd, tolkning av loven, erfaringer med håndhevingsapparatet og anbefalinger for et mer hensiktsmessig lovverk samt andre tiltak for å oppnå et mer likestilt samfunn. Formålet med rapporten er altså å samle de erfaringene funksjonshemmede i Norge har etter 12 år med diskrimineringsvern og i hvilken grad dagens diskrimineringslovverk, politikk og praksis har evnet å oppfylle målsettingen om full deltagelse og likestilling. Vi håper en slik oppsummeringsrapport er av interesse for politikere, funksjonshemmede selv og alle som er opptatt av et mer likestilt samfunn.

Vi vil gi en kort situasjonsbeskrivelse fra innspill om hvordan funksjonshemmede diskrimineres, før vi går gjennom kommentarer til enkelte paragrafer i likestillings- og diskrimineringsloven. Deretter vil vi gjengi de innspill høringsinstansene mener er av betydning for et mer likestilt samfunn.

2 Oppsummering

Funksjonshemmedes organisasjoner har gjennomgående som utgangspunkt at funksjonshemmede som gruppe er langt fra å være likestilt i Norge. Flere opplever diskrimineringen som omfattende, systematisk og strukturell, og påpeker at etablerte strukturer, praksiser og holdninger må endres.

Videre mener mange at likestillings- og diskrimineringsloven har lav status, er lite kjent og ikke er i samsvar med Konvensjonen om rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne (CRPD, i det videre omtalt som det) som Norge har ratifisert og er bundet av.

Funksjonshemmede krever at CRPD inkorporeres i norsk menneskerettslov; at norsk lovverk og praksis retter seg etter konvensjonens krav og at Norge fragår sine tolkningserklæringer. Funksjonshemmede mener videre at norske myndigheter må lytte til CRPD-komiteen og ta deres anbefalinger, blant annet bekymringer rundt kommunale forskjeller, på alvor. Funksjonshemmedes menneskerettigheter som integritet og selvbestemmelse har ikke geografiske variasjoner og kan ikke vektlegges ulikt eller nedprioriteres i de forskjellige kommunene i Norge.

Flere bekymrer seg for at menneskerettighetene ikke i tilstrekkelig grad er førende for helse- og omsorgstjenester, skole/utdanning, arbeidslivet, vergemålsinstituttet og for boligpolitikken hvor spesielt ny-institusjonalisering av kommunale boliger oppleves foruroligende.

Et bevisstgjøringsløft for en ny forståelse av funksjonshemming; fra en medisinsk og helserelatert individuell forståelse til et menneskerettsperspektiv er viktig på alle samfunnsarenaer, inkludert forskning, media, politikk, næringsliv, politi og domstolen. Stereotypier og fordommer må bekjempes for å oppfylle funksjonshemmedes rettigheter og for å oppnå deltagelse, synliggjøring og representasjon på alle samfunnsområder.

Lovgivere, forvaltning samt media og folk flest må erkjenne at den største barrieren personer med funksjonsnedsettelse møter, er diskriminering som finner sted i form av fordommer, stereotypier, formynderi og begrensninger. Problemet ligger ikke hos individet, men i samfunnet som skaper og opprettholder funksjonshemmende barrierer. Sivilt samfunn vektlegger behovet for en systematisk opplæring på alle nivåer i alle sektorer, og flere fremhever også behovet for at likestillings- og diskrimineringsombudet er en mer synlig samfunnsaktør. Sivilt samfunn understreker at lovverket er for lite kjent. Flere hadde ønsket seg kompetanseheving i form av tettere samarbeid med og kurs fra ombudet.

Diskrimineringsnemnda, som håndhever loven blir kritisert for svak kontradiksjonspraksis, lang saksbehandling, lav terskel for uforholdsmessighet; at det derfor er lett å få fritak fra plikten til universell utforming – og for lite bruk av sanksjoner.

Sivilt samfunn peker også på at individuell klagerett må sikres ved at tilleggsprotokollen til CRPD ratifiseres.

Flere innspill tar opp at norske myndigheter må gjøre en systematisk innsats med øremerkede midler over statsbudsjettet for å prioritere et tilgjengelig samfunn for alle.

Videre mener sivilt samfunn at plikten til universell utforming også må gjelde arbeidslivet.

Mange av innspillene påpeker også at funksjonshemmede ikke har fullverdig rettskrav til varer og tjenester og informasjon. Det etterlyses en proaktiv plikt til en generell tilrettelegging på alle samfunnsområder som inkluderer personlig service.

3 Holdningsmessig og strukturell diskriminering

Likestillings- og diskrimineringsombudet ba om erfaringer og kommentarer knyttet til funksjonshemmedes likestillingsstatus i Norge.

Innspillene fra sivilt samfunn har beskrevet et bredt spenn av diskriminerende barrierer i hverdagen. Fra møter med enkeltmenneskers nedlatenhet, hatefulle ytringer og hatkriminalitet, fordomsfulle fremstillinger i media og etablerte diskriminerende strukturer som manifesteres i politikk og praksis. En gjenganger fra funksjonshemmede selv er hvordan fordomsbarrierer og diskrimineringsbarrierer underslås i samfunnet; i media og hos politikere.¹

Vi har mottatt henvendelser om barrierer på alle samfunnsarenaer. Fra utdanningssektoren hører vi om fysisk og digital utilgjengelighet, og manglende pedagogisk forståelse som bidrar til ekskludering. Videre har mange beskrevet diskriminerende holdninger, stereotypier, samt fysisk og digital utilgjengelighet i arbeidslivet. Vi har også mange eksempler fra kommuner som organiserer tjenester svært forskjellig. Noen vil spare penger på å ikke innvilge brukerstyrt personlig assistanse med den konsekvens at mange ikke får leve selvstendige liv på egne premisser – og flere kommuner samler spesielt utviklingshemmede i store institusjonslignende samlokaliserte boliger for å effektivisere og kollektivisere tjenester.² ³Mange møter på barrierer i transportsektoren, handelsstand og på kultur og fritidsarenaer.

Mange av disse forholdene reguleres ikke direkte av likestillings- og diskrimineringsloven. Formålet med loven er like fullt å fremme likestilling og hindre diskriminering – hvor det med likestilling menes likeverd, like muligheter og like rettigheter. Likestilling forutsetter tilgjengelighet og tilrettelegging. Loven skal bidra til å bygge ned samfunnsskapt funksjonshemmende barrierer, og hindre at nye skapes.

¹ SAFO, Norsk forening for utviklingshemmede, Stopp Diskrimineringen

² Et fylkeslag av foreningen for og av utviklingshemmede beskriver en hverdag som livet i *stor grad er oppbevaring i egen leid bolig. Små bofellesskap erstattes blir av store boenheter i den tro at kommunene kan spare ressurser. I disse store bofellesskapene samler kommunen utviklingshemmede, psykiatriske pasienter og pasienter med rus-problemer Boformen ligner i stigende grad på de institusjonene som var vanlige før HVPU-reformen i 1992. Et fåtall har et meningsfylt arbeid eller annen beskjeftigelse som gir dagen mening. De fleste mangler et fritidstilbud.*

³ Denne rapporten gir ingen uttømmende beskrivelse av hvordan funksjonshemmede diskrimineres i Norge i dag. For en mer utfyllende og bredere situasjonsbeskrivelse anbefales sivilsamfunnets egen alternativ rapport til FN-komiteen for rettighetene til mennesker med nedsatt funksjonsevne³ og NOU 2023: 13 På høy tid – Realisering av funksjonshindredes rettigheter.³

4 Likestillings- og diskrimineringsloven

Vi vil først gå gjennom de bestemmelsene i likestillings- og diskrimineringsloven som sivilt samfunn har hatt flest kommentarer til.

4.1 Om tilgjengelighet

4.1.1 § 17 Universell utforming (UU)

Offentlige og private virksomheter rettet mot allmennheten har plikt til universell utforming av virksomhetens alminnelige funksjoner.

Kommentar: Blant annet Norges Blindforbund, Norges Handikapforbund, og SAFO⁴ mener ordlyden må endres slik at kravet ikke bare gjelder virksomheter som retter seg mot allmennheten og det alminnelige funksjoner, men at også arbeidsplasser må omfattes.

Flere etterlyser at også krav til uu av produkter må omfattes i bestemmelsen.⁵

Plikten gjelder ikke utforming eller tilrettelegging som innebærer en uforholdsmessig byrde for virksomheten.

Kommentar: Sivilt samfunn peker på at bestemmelsen om plikt til universell utforming av eksisterende virksomheter får liten effekt da kostnadskrevende endringer av eksisterende bygg og transportmidler ofte vurderes som forholdsmessig byrdefullt. Flere innspill påpeker at når terskelen for å påberope seg uforholdsmessig byrde er så lav, vil funksjonshemmede ha et dårlig diskrimineringsvern mot manglende universell utforming.⁶

Loven og plikten til eksisterende virksomheter har vart i 12 år og bør være kjent for pliktsubjektene. Om myndighetene har som et mål at samfunnet skal være universelt utformet, må dette hensynet veie tyngre enn det gjør i dag.

4.1.2 Rundskriv av 2010

I 2010 utarbeidet Barne-, likestillings- og inkluderingsdepartementet et rundskriv som skulle klargjøre hvordan plikten om universell utforming i diskriminerings- og tilgjengelighetsloven skal forstås. Flere organisasjoner påpeker at de grunnleggende intensjoner ved loven ble ytterligere svekket da dette rundskrivet kom, fordi det begrenset nemndas mulighet til å pålegge større kostnadskrevende tiltak.⁷

⁴ M.fl.

⁵ De samme

⁶ Norges handikapforbund, Funksjonshemmedes fellesorganisasjon, Rådet for mennesker med funksjonsnedsettelse i Viken fylkeskommune, Blindforbundet, Foreningen Foreldre til Blinde Barn

⁷ Stopp Diskrimineringen, NHF, HLF

Høringsinstansene påpekte at diskrimineringsvernet i praksis ikke beskytter funksjonshemmede mot diskriminering, men samfunnet fra å bruke penger på et likestilt samfunn.⁸

4.1.3 Systematisk oppgradering av bygg og uteområder

Sivilt samfunn påpeker at allerede under forarbeidene til diskriminerings- og tilgjengelighetsloven (dtl), var et samlet Storting enige om en oppgradering av eksisterende bygg. Det ble da foreslått å begynne med en systematisk oppgradering av én bygningskategori, skolebygg. Deretter skulle myndighetene fortsette med andre bygningstyper. Til tross for praktiske og finansielle utredninger og prosjekterte planer som veikart for universell utforming av skolebygg, er det fremdeles ingen øremerkede midler til en systematisk oppgradering av bygg. Sivilt samfunn viser også til CRPD, CRPD-komiteens kritikk og anbefalinger til Norge på dette feltet og etterlyser lovfesting av tidsfrister for eksisterende bygg og transportmidler.⁹

4.1.4 IKT § 18 Særlig om universell utforming av IKT

Løsninger for IKT som underbygger virksomhetens alminnelige funksjoner, og som er hovedløsninger rettet mot eller stilt til rådighet for allmennheten, skal være universelt utformet. Forskrifter til § 18 med krav om universell utforming av nettløsninger, automater og digitale læremidler.

Kommentar: Sivilt samfunn peker på at virkeområde for IKT-forskriften til § 18 er for snevre. Norges Blindforbund mener kravene til IKT må legges på et nivå som gjør at alle kan delta. Det betyr at WCAG AAA må være minstekravet, og ikke AA. Det er også avgjørende at det ikke gis unntak fra kravet til UU. Det gjelder blant annet kringkastere og media. Konsekvensen av unntak på dette området er at en stor gruppe i samfunnet ikke får ivaretatt retten til ytringsfrihet.¹⁰

Sivilt samfunn understreker at det er problematisk at applikasjoner som ikke er nettbaserte ikke er omfattet av kravet til universell utforming. Skoler benytter læremidler som ikke er nettbaserte, og ikke er universelt utformede. Kravet til uu bør gjelde alle digitale løsninger.¹¹

Informasjon er ikke ifølge loven et mål i seg selv, men forstås som forutsetning for å kunne bruke fysiske omgivelser. Retten til informasjon som et selvstendig område og som en forutsetning for samfunnsdeltagelse faller da utenfor loven.¹²

⁸ SAFO, Stopp Diskrimineringen

⁹ FFO, Fylkeskommunalt råd for personer med funksjonsnedsettelse, Troms og Finnmark, Stopp diskrimineringen

¹⁰ Norges Blindforbund

¹¹ Norges Blindforbund

¹² Hørselshemmedes landsforbund, Stopp diskrimineringen

Tegnspråk, tekst til tale, synstolking faller også utenfor plikten til universell utforming. Det stilles spørsmål ved sakligheten og begrunnelsen for at loven ikke krever at det kan stilles krav til alle som utgir og publiserer tidsskrifter, aviser, bøker inklusive fagbøker, og som mottar offentlig støtte skal sørge for at dette er tilgjengelig i et elektronisk format som kan leses uavhengig av programvare.¹³

Det er tidligere påpekt at krav til universell utforming ikke omfatter arbeidslivet. Her står IKT i en særstilling, da utskiftningstakten på IKT er mye raskere enn de fysiske forholdene.¹⁴

4.1.5 Retten til informasjon, varer og tjenester

Flere aktører trekker frem at likestillings- og diskrimineringsloven ikke hjemler et rettskrav på varer, tjenester og informasjon, og at det å sikre personlig service kan være like viktig som utformingen av de fysiske forholdene.¹⁵

I CRPD er plikten til universell utforming og individuell tilrettelegging ikke innskrenket når det gjelder samfunnsområder eller bruk av virkemidler. Tilgang til og tilrettelegging av informasjon er en forutsetning for deltagelse på alle samfunnsarenaer og kan ikke reduseres til en forutsetning om å benytte de fysiske omgivelser.¹⁶

Med «rimelig tilrettelegging» i CRPD artikkel 2, menes nødvendig og hensiktsmessig endring og justering som ikke innebærer en uforholdsmessig eller utilbørlig byrde, når det i et bestemt tilfelle er behov for det, for å sikre at mennesker med nedsatt funksjonsevne kan nyte eller utøve alle menneskerettigheter og grunnleggende friheter på lik linje med andre.

Flere etterlyser en proaktiv plikt til generell tilrettelegging som sikrer rettskrav til varer og tjenester og informasjon, herunder personlig service, fleksibilitet i valg av kommunikasjons- og informasjons-måter og -midler.¹⁷

4.1.6 Individuell tilrettelegging

Sivilt samfunn understreker at bestemmelsen om individuell tilrettelegging må bringes i samsvar med CRPD. Det vil si at tilretteleggingsplikten må gjelde på alle samfunnsområder og omfatte både fysiske og ikke-fysiske virkemidler.¹⁸ Se punkt over.

¹³ Stopp diskrimineringen

¹⁴ Synshemmede akademikere (SAF) Blindeforbundet m fl.

¹⁵ Fylkeskommunalt råd for personer med funksjonsnedsettelse, Troms og Finnmark, FFO, Norges Handikapforbund, Hørselshemmedes landsforbund, Blindeforbundet, Stopp diskrimineringen

¹⁶ Stopp diskrimineringen, Hørselshemmedes landsforbund

¹⁷ Stopp diskrimineringen, FFO,

¹⁸ Stopp diskrimineringen, FFO,

4.1.6.1 § 22 Rett til individuell tilrettelegging for arbeidssøkere og arbeidstakere

Arbeidstakere og arbeidssøkere med funksjonsnedsettelse har rett til egnet individuell tilrettelegging av ansettelsesprosess, arbeidsplass og arbeidsoppgaver, for å sikre at de kan få eller beholde arbeid, ha tilgang til opplæring og annen kompetanseutvikling samt utføre og ha mulighet til fremgang i arbeidet, på lik linje med andre.

Retten gjelder tilrettelegging som ikke innebærer en uforholdsmessig byrde.

Kommentar: Flere organisasjoner påpeker at tilrettelegging for funksjonshemmede i arbeidslivet fungerer for dårlig.¹⁹ Tilrettelegging kommer gjerne når arbeidsevnen har blitt for lav og slitasjen for stor. Med andre ord kommer tiltakene for sent, og flere må slutte i jobb fordi arbeidsgiver ikke tilrettelegger.

Gjennom folketrygden kan arbeidsgivere søke tilretteleggingstilskudd. Beløpene arbeidsgiver kan søke om er for lave. Videre mener sivilt samfunn det er urimelig at tilskudd forutsetter at arbeidstakeren har fått formidlingsbistand via NAV, eller deltar på et arbeidsmarkedstiltak.²⁰ Dagens likestillings- og diskrimineringslov stiller krav om egnet individuell tilrettelegging i arbeidslivet, men ikke universell utforming av arbeidsplasser. Det er vanskeligere, og i noen tilfeller umulig å tilrettelegge for den enkelte når det ikke er tatt høyde for generell tilgjengelighet i utgangspunktet. Funksjonshemmedes organisasjoner mener dette utgjør en viktig barriere for arbeidssøkere og arbeidstakere. Det er derfor en sterk anbefaling at krav om universell utforming av arbeidsplasser, både av IKT og de fysiske forholdene bør hjemles i likestillings- og diskrimineringsloven.²¹

4.1.6.2 § 20 Rett til individuell tilrettelegging av kommunale tjenester

Personer med funksjonsnedsettelse har rett til egnet individuell tilrettelegging av kommunale tjenestetilbud etter helse- og omsorgstjenesteloven av varig karakter for den enkelte, for å sikre et likeverdig tilbud.

Retten etter første og andre ledd gjelder tilrettelegging som ikke innebærer en uforholdsmessig byrde.

Kommentar: Flere innspill peker på store kommunale forskjeller i tjenestetilbud.²² Erfaringer fra spesielt utviklingshemmede viser en økende tendens til manglende selvbestemmelse av boform og dårligere kvalitet på tjenestene. Flere har vist til at

¹⁹ Råd for personer med funksjonsnedsettelser i Viken fylkeskommune FFO og HLF (manglende UU barriere for å delta i arbeidslivet).

²⁰ Norges Handikapforbund, FFO

²¹ SAFO, FFO, Norges Blindforbund, Stopp Diskrimineringen

²² FFO, NFU Molde og omegn lokallag, NFU

tilbud om tjenester i praksis forutsetter store bofellesskap for å kollektivisere tjenestene.²³

Flere peker også på at mange kommuner ikke forstår Brukerstyrt personlig assistanse (BPA) som et likestillingsverktøy og derfor begrenser og har restriksjoner med hensyn til hvem som får innvilget BPA, tid, sted, assistanseoppgaver og antall timer som skal benyttes.²⁴

4.1.6.3 § 21 Rett til individuell tilrettelegging i skole og utdanning

Elever og studenter med funksjonsnedsettelse ved skole- og utdanningsinstitusjoner har rett til egnet individuell tilrettelegging av lærested, undervisning, læremidler og eksamen, for å sikre likeverdige opplærings- og utdanningsmuligheter.

Retten gjelder tilrettelegging som ikke innebærer en uforholdsmessig byrde.

Kommentar: Mange synshemmede, hørselshemmede, dyslektikere og andre elever får ikke tilrettelagt undervisningen slik de har rett på. Det er både mangel på fysisk tilrettelegging av skole, av undervisningsmateriell og mangel på pedagogisk tilrettelegging. For å kompensere for læremidler som ikke lar seg universelt utformes må Statped ha kompetanse og ressurser for å kompensere for dette.²⁵

4.2 Kommentarer til øvrige bestemmelser i likestillings- og diskrimineringsloven

4.2.1 § 1 Formålsparagrafen

Lovens formål er å fremme likestilling og hindre diskriminering på grunn av kjønn, graviditet, permisjon ved fødsel eller adopsjon, omsorgsoppgaver, etnisitet, religion, livssyn, funksjonsnedsettelse, seksuell orientering, kjønnsidentitet, kjønnsuttrykk, alder og andre vesentlige forhold ved en person.

Kommentar: Stopp Diskrimineringen mener at hensynet til konsistent begrepsbruk og for å være i tråd med den symmetriske tilnærmingen som er valgt i kategorisering av øvrige diskrimineringsgrunnlag, må grunnlaget være «funksjonsevne».²⁶

Kategorier som kjønn, hudfarge og etnisitet, omfatter ikke bare ett kjønn, ikke-hvite hudfarger eller ikke-etnisk-norsk etnisitet. På den måten innrømmes personer med hvit hudfarge og norsk etnisitet også et diskrimineringsvern. Dette vernet kan ha betydning i situasjoner hvor en person fra majoriteten befinner seg i en situasjon hvor

²³ NFU

²⁴ ULOBA, NHF, FFO

²⁵ Norges blindeforbund, Norges Blindeforbunds ungdom,

²⁶ Stopp Diskrimineringen

minoritetsbefolkningen utgjør majoriteten, f.eks. i trossamfunn, på restauranter og arbeidsplasser som drives av minoritetsgrupper i befolkningen.²⁷

4.2.2 § 3 Geografisk virkeområde

Loven gjelder i hele riket, herunder på Svalbard og Jan Mayen. Loven gjelder også på faste og flyttbare installasjoner i virksomhet på norsk kontinentalsokkel, og på norske skip og norske luftfartøyer, uansett hvor de befinner seg.

Kapittel 3 om universell utforming og individuell tilrettelegging, og §§ 24, 25 og 26 om aktivt likestillingsarbeid for så vidt gjelder funksjonsnedsettelse, *gjelder likevel ikke på Svalbard og Jan Mayen, installasjoner i virksomhet på norsk kontinentalsokkel, norske skip i utenriksfart og på norske luftfartøyer.*

Kommentar: Stopp Diskrimineringen påpeker at barn og voksne med funksjonsnedsettelser også skal også kunne bo og arbeide på Svalbard. Øygruppa er blitt et turistmål, og uforholdsmessighetsvurderingen vil kunne sikre at viktige hensyn blir ivaretatt.²⁸

Det samme gjelder norske passasjerskip i utenriksfart – også utenfor EØS- området. Flere av de som har sendt inn innspill mener det ikke finnes noen saklighetshensyn for at plikten til universell utforming ikke skal gjelde og fremhever retten til å reise fritt og arbeide på lik linje med som resten av befolkningen.²⁹

Det argumenteres videre for at det derfor ikke finnes saklig begrunnelse for å frita Svalbard norske skip og luftfartøyer aktivitets- og redegjørelsesplikt.³⁰

4.2.3 Harmonisering av loven

4.2.3.1 § 39 Straff for grov overtredelse av diskrimineringsforbudet som er begått av flere i fellesskap.

Kommentar: Sivilt samfunn fremhever at bestemmelsen må gjelde alle diskrimineringsgrunnlag. Dette er ikke en type diskriminering som rammer et bestemt diskrimineringsgrunnlag.³¹

4.2.3.2 § 34 Lik lønn for likt arbeid

Kommentar: Sivilt samfunn etterlyser en harmonisering i lovgivningen når det gjelder likelønn.³² Både funksjonshemmede og innvandrere lønnes dårligere enn andre.

²⁷ Stopp Diskrimineringen

²⁸ Stopp diskrimineringen

²⁹ Stopp diskrimineringen

³⁰ Stopp diskrimineringen

³¹ Stopp diskrimineringen

³² Stopp diskrimineringen

4.3 Sivilt samfunns forslag til styrking av diskriminering- og tilgjengelighetsloven

- Likestillings- og diskrimineringsloven må gjøres mer kjent
- Formålsparagrafen til likestillings- og diskrimineringsloven må være førende for sektorlovgivningen
- Retten til varer og tjenester må inn i tilgjengelighetsbestemmelsen
- Krav til uu må omfatte arbeidslivet
- Styrke lovverket for transportsektoren
- Aktivitetsplikten til arbeidsgivere og offentlige myndigheter må gjøres mer kjent og forpliktende.
- Innføring av ikke-diskrimineringsklausuler i likestillings- og diskrimineringsloven og /eller lov om offentlige anskaffelser. Det vil innebære at myndighetene som markedstung aktør stiller krav til alle som vil inngå kontrakter, om å forplikte seg til ikke-diskriminering som nedfelles i egne klausuler i kontrakter.
- Endre diskrimineringsgrunnlaget til funksjonsevne
- Harmonisere lovverket vedr bestemmelsene om likelønn og straff for grov overtredelse
- Kapitlene om tilgjengelighet må gjelde også Svalbard, norske skip og luftfartøyer
- Ønske om en veileder som forklarer lovverket, hvor langt det rekker og hva loven betyr.

5 Erfaringer med loven og håndhevingen av den

Til tross for at funksjonshemmede har hatt et diskrimineringsvern i 12 år er det mange som ikke kjenner til loven og heller ikke klager på diskriminering³³.

Hørselshemmedes Landsforbund og Blindeforbundet mener at det er normalisert inn i funksjonshemmedes daglige liv å leve med et utilgjengelig samfunn, og diskriminering blir forstått som «hverdagsproblemer». Derfor gjør man heller ikke aktive valg for å bli kjent med sine rettigheter i likestillings- og diskrimineringsloven og klagemuligheten. Mange vet ikke hva diskriminering er, og at det de har opplevd er diskriminering.³⁴

Når det handler om universell utforming, er det en utbredt oppfatning at det skal mye til før Diskrimineringsnemnda (nemnda) kommer til at loven er brutt. Flere mener at nemnda må skjerpe tolkningen av uforholdsmessigheten, da kravene til universell utforming nå har vært en plikt i over 12 år og forventningene til pliktsubjektene derfor må bli større. Dette må gjelde for bygg ved ombygninger og driftsendring og i IKT-sektoren. Foreningen Foreldre til Blinde barn reagerer på at nemnda har en snever tolkning av hvilke læremidler som anses som hovedløsninger av læremidler. Det vises til formålsparagrafen i likestillings- og diskrimineringsloven og at Norge har en intensjon om være et samfunn for alle.³⁵

Det er også en oppfatning om at ettersom saker som krever omfattende byggeaktivitet og finansiering ikke får medhold eller avvises gjelder dette også for mindre tiltak – som teleslynge og kontrastfarging – som ikke er kostnadskrevenne.³⁶

Noen mener at ombudet og nemnda ikke har vært gode på å gjenkjenne diskriminering som legitimeres av funksjonsevnen. Dette beskrives som at hverken ombud eller nemnda har forstått alvorlighetsgraden, men hatt en tendens til å akseptere innklagedes begrunnelser for forskjellsbehandling; både saklighets- og nødvendighetsprinsippene er blitt vurdert viktigere enn hvor inngripende forholdet har vært for den som klager. Flere ønsker at ombudet inntar en mer aktiv rolle, er mer synlige og tilbyr kompetanseheving i form av kurs.³⁷

³³ FFO, ULOBA, HLF, NFU, Blindeforbundet,

³⁴ Hørselshemmedes landsforbund, Blindeforbundet, Stopp Diskrimineringen

³⁵ SAFO, FFO, Norges Blindeforbund

³⁶ Norges Blindeforbund

³⁷ FFO, Hørselshemmedes Landsforbund, Rådet for personer med funksjonsnedsettelse i Agder fylkeskommune, NFU Molde og omegn lokallag, Blindeforbundet

5.1 Hvorfor så få klager

En stor andel av klagenes som nemnda mottar omhandler funksjonsevne. Organisasjonene mener likevel det er store mørketall. Flere organisasjoner skriver at medlemmene deres er redde for at kommunen svarer med represalier om de sender inn klage på for eksempel manglende individuell tilrettelegging ved kommunale tjenester.³⁸

Enkelte gir også uttrykk for at på grunn av tidsperspektivet i nemnda og kravet til dokumentasjon og formaliteter kan medieoppmerksomhet være et alternativ selv om det da aldri kommer til en konklusjon om lovbrudd og diskriminering.³⁹

Hørselshemmedes landsforbund og Blindeforbundet har pekt på at enkelte mener at klagesystemet er for krevende, selv for ressurssterke. Det pekes på uforståelig språkbruk, lang saksbehandlingstid og manglende innfrielse av alternativ kommunikasjonsform. Organisasjonene melder om brev som sendes i utilgjengelig format for synshemmede, og at sekretariatet ikke uten videre innfrir ønske om diktat eller annen, alternativ kommunikasjonsform.⁴⁰

5.2 Sivilt samfunns anbefalinger for bedre lovhåndheving

- Diskrimineringsnemnda må styrkes for en mer effektiv lovhåndheving
- Tydeligere og sterkere sanksjonsmuligheter ved brudd på likestillings- og diskrimineringsloven
- Diskriminerings saker må omfattes av rettshjelpsloven, slik at klager kan få fri rettshjelp i saker for Diskrimineringsnemnda
- Diskrimineringsnemnda er avhengig av UU-tilsynets kompetanse for å vurdere spørsmål om diskriminering i saker som omhandler IKT og digitale plattformer. UU- tilsynet må ha tilstrekkelig ressurser for å bistå med dette.
- Flere som klager trenger omfattende støtte i en eventuell klagesaksbehandling (også til argumentasjon, dokumentasjon og til å skrive klage).
- Nemnda må imøtekomme behovene til funksjonshemmede klager. Både når det kommer til kommunikasjonsform, språkbruk og serviceinnstilling i sekretariatet.

³⁸ ULOBA, HLF

³⁹ Kommunale råd, FFO, SAFO Stopp Diskrimineringen m fl.

⁴⁰ Norges Blindeforbund, Hørselshemmedes Landsforbund

6 Norsk lovverk og praksis i lys av CRPD

Flere av innspillene påpeker at likestillings- og diskrimineringsloven må forstås og tolkes i lys av CRPD og konvensjonens klare krav om et paradigmeskifte. Hverken politikk eller praksis gjenspeiler i dag det paradigmeskiftet som konvensjonen forutsetter.⁴¹

Sivilt samfunn skriver at selv om konvensjonen forplikter både stat og kommune i dag, må konvensjonen inkorporeres inn i norsk menneskerettslov. Dette er viktig for å understreke at de sivile, politiske, økonomiske, sosiale, kulturelle rettighetene som allerede er inkorporert i norsk lov også gjelder for funksjonshemmede. Som retten til å være et autonomt, myndig menneske. Det er kritikkverdig at Norge har tolkningserklæringer på disse helt fundamentale rettighetene.⁴²

Konvensjonen må legge føringer for offentlige utredninger, ved utforming av nye lover og tolkning av eksisterende lover og kommunal praksis. Konvensjonen må også gjøres kjent og respekteres i hele samfunnet – inkludert alle private virksomheter, media, politi, domstolene osv.⁴³ Selvbestemmelse, deltagelse og tilgjengelighet må gis et reelt innhold, som gir føringer blant annet for lokal selvbestemmelse i kommunene.^{44 45}

6.1 Sivilt samfunns anbefalinger om lovendringer og andre tiltak for å oppfylle menneskerettighetene

- CRPD må inkorporeres i menneskerettsloven.
- Tilleggsprotokollen må signeres og ratifiseres for å sikre individuell klagerett.
- Lovgivere, forvaltning, media og folk flest må erkjenne den diskrimineringen mennesker med funksjonsnedsettelse. Sivilt samfunn vektlegger behovet for en systematisk opplæring på alle nivåer i alle sektorer.
- Flere etterlyser et systematisk pådriverarbeid, en bevissthetskampanje for et paradigmeskifte og et skifte i forståelsen av funksjonsnedsettelse (som ikke skal forstås som sykdom) og funksjonshemming (som skal forstås som holdningsmessige, fysiske og digitale barrierer i samfunnet)
- Dagens vergemålsordning må endres til ikke-diskriminerende beslutningsstøtteordning
- Lovverk og praksis som i dag legitimerer tvang begrunnet med funksjonsnedsettelse må endres.
- Helhetlig gjennomgang av mulig diskriminerende lovverk

⁴¹ SAFO, FFO, Stopp diskrimineringen m. fl.

⁴² SAFO, Norsk forbund for utviklingshemmede, Stopp Diskrimineringen m. fl.

⁴³ SAFO, FFO, Stopp Diskrimineringen

⁴⁴ SAFO m.fl.

⁴⁵ Norsk forening for utviklingshemmede, Kommunale råd for funksjonshemmede

- Tilgjengelighet må sikres gjennom krav til universell utforming av alle samfunnsområder, individuell tilrettelegging og egnet tilrettelegging for alle ved behov.
- Nasjonale myndigheter må sørge for færre kommunale forskjeller – menneskerettighetene er ufravelige og kan ikke variere etter geografi
- Funksjonshemmedes rettigheter og selvbestemmelse må tydeliggjøres i sektorlovgivningen (Helse- og omsorgstjenesteloven, pasient- og brukerrettighetsloven)
- For et mer likestilt samfunn må brukerstyrt personlig assistanse (BPA) rettighetsfestes fra 1. time, ut av helselovgivningen, være uten aldersbegrensning og bli en statlig ordning.
- Krav om å utrede likestillingspolitiske konsekvenser i selve utredningsinstruksen (ikke bare i veilederen).
- Krav til vilkår om ikke-diskriminering – på alle grunnlag til mottakere av offentlige midler, støtte og tilskudd.
- Innføring av ikke-diskrimineringsklausuler i likestillings- og diskrimineringsloven og /eller lov om offentlige anskaffelser.

**Likestillings- og
diskrimineringsombudet**

Vi hjelper deg

Gratis juridisk veiledning
Finn oss på nett: www.ldo.no
Ring oss: 23 15 73 00

facebook.com/mittOmbud

twitter.com/mittOmbud

instagram.com/mittOmbud